

Nivo i kvalitet razumevanja intruzivnih misli kod dece predškolskog uzrasta

Marina Janković-Nikolić¹

Srednja zanatska škola, Beograd, Srbija

Mirjana Đorđević

Odeljenje za oligofrenologiju, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, Beograd, Srbija

Nenad Glumbić

Odeljenje za oligofrenologiju, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, Beograd, Srbija

Apstrakt

Svest o tome da se misli ne mogu uvek kontrolisati razvija se postepeno. Cilj ovog istraživanja je da kod dece predškolskog uzrasta utvrdi nivo i kvalitet razumevanja intruzivnih misli u odnosu na pol, uzrast, emociju koja prethodi tim mislima, pripadnost misli (da li je ona tuđa ili sopstvena) i njihovu podeljenost (sposobnost da se istovremeno misli o više pojava). Uzorak je činilo 71 dete. Za procenu je korišćen Zadatak razumevanje intruzivnih misli i osećanja koja su njima izazvana koji je sadržao dve priče – sa srećnim i sa tužnim događajem. U pogledu nivoa razumevanja intruzivnih misli dobijeni rezultati pokazuju da su ispitanici ostvarili bolji uspeh u priči koja ima tužan nego u onoj koja ima srećan događaj. Uzrast je povezan s uspehom samo u priči sa srećnim događajem. Nisu zabeležene razlike u razumevanju intruzivnih misli u odnosu na pol, kao ni u odnosu na pripadnost misli. Većina ispitanika pokazala je razumevanje da misli nisu uvek pod kontrolom volje. Ispitanici su češće odgovarali kako junak ne želi da nastavi da misli na prethodni tužni nego na prethodni srećni događaj. Skoro svi ispitanici su smatrali da junak ne može u isto vreme da misli na dva događaja. Dobijeni rezultati ukazuju na veliku raznolikost u dečjem razumevanju tuđih osećanja, njihovih uzroka i posledica. S obzirom na ulogu koju razumevanje intruzivnih misli ima u kognitivnoj i emocionalnoj regulaciji, rezultati ovog istraživanja ukazuju na značaj kvantitativne i kvalitativne analize razumevanja intruzivnih misli na predškolskom uzrastu.

Ključne reči: *deca, nametnute misli, teorija uma, lutanje uma, predškoolstvo.*

¹ marinajankovic90@hotmail.com

Uvod

Intruzivne misli (IM) su neželjene, nametljive i ponavljajuće unutrašnje izjave, slike ili impulsi, najčešće povezane s događajima koji su emocionalno nabijeni, i koje otežavaju misaoni proces i narušavaju njegovu kontrolu (Clark & Purdon, 1995). IM se nalaze u životnom iskustvu skoro svih odraslih osoba i upućuju na to da se mentalni procesi i stanja ne mogu uvek kontrolisati (Belloch et al., 2004; Ladouceur et al., 2000; Seli et al., 2017). Kao takve, IM predstavljaju jedan od oblika lutanja uma („*mind wandrenig*“), koje se definiše kao misli nepovezane sa aktuelnim stimulusima i zadacima (Zedelius et al., 2021) ili prebacivanje pažnje sa spoljašnjeg na unutrašnji svet (Fossa et al., 2019). Iako se u istraživanjima, najčešće uz pomoć upitnika, intervju a i vođenih dnevnika, procenjuje učestalost prisustva IM, njihova forma i dominantne strategije prevladavanja, Klark i Purdon (Clark & Purdon, 1995) smatraju da se metakognitivni aspekt u ispitivanju ne sme zanemarivati i da njime upoznajemo uverenja osobe o sopstvenim mislima, kao i o stepen odgovornosti za njih.

Kognitivne teorije ističu da neadekvatna interpretacija IM dovodi do njihovog kasnijeg ponavljanja uz propratne negativne emocije (Beadel et al., 2013). Prema kognitivno-bihevioralnoj teoriji, pogrešno razumevanje IM može dovesti do kliničkih poremećaja (na primer opsesivno-kompulzivnog poremećaja), odnosno do eskalacije ovih misli u opsesije (Rowa & Purdon, 2003). Dalje, teorija emocionalnog kaskadnog modela (Selby et al., 2008) ukazuje na to da razumevanje IM ima medijatorsku ulogu između averzivnih emocija i poremećaja u ponašanju, odnosno da preterano bavljenje IM i njihovo pogrešno razumevanje dovode do ekstremnih, averzivnih emocija, a zatim posledično i do izmenjenog ponašanja. Teorija funkcionalno-deskriptivnog modela pokazuje da je razumevanje IM važan posrednik između traumatskih događaja i kasnijih ishoda, tako što IM utiču na kognitivnu obradu nakon doživljene traume (Brooks et al., 2019). Takođe, razumevanje IM predstavlja aspekt teorije uma, koja je pretežno proučavana u okviru socijalne kognicije. Objašnjenja o razvoju teorije uma nude različite teorije. Jedna od njih je teorija simulacije, prema kojoj deca razumeju tuđa mentalna stanja zamišljajući sebe u datoj situaciji, što implicira da razumevanje sopstvenih prethodi razumevanju tuđih mentalnih stanja (Gallese, 2007, Gordon, 1992, 1996, Harris, 1992, prema: Blijd-Hogewys et al., 2008).

Ipak, svest o tome da se misli ne mogu uvek kontrolisati razvija se postepeno. Na predškolskom i mlađem školskom uzrastu deca imaju ograničeno razumevanje sopstvenih misli i teško razumeju kontinuitet misli kao deo neprekidnog procesa (Flavell et al., 2000). Deca na predškolskom uzrastu (PU) poseduju određeni stepen introspekcije i metakognitivne svesti o sopstvenim mislima (Papaleontiou-Louca, 2019). Između treće i sedme godine ona shvataju da prisećanje na prethodni uznemirujući događaj može izazvati negativna osećanja (Flavell & Flavell, 2004). Prilikom pretpostavljanja uzroka i posledica prikazanih emocija, deca prave jasniju razliku među negativnim emocijama, kao što su ljutnja, strah i tuga, nego među pozitivnim, kao što su sreća, uzbuđenje i iznenađenje (Trabasso et al., 1981). Trogodišnjaci razumeju da trenutna negativna osećanja mogu biti izazvana razmišljanjem o prošlosti, dok pozitivna osećanja retko povezuju s

razmišljanjem i prethodnim iskustvima (Lagattuta & Wellman, 2001). Deca već sa pet godina razumeju da IM mogu da izazovu pozitivna ili negativna osećanja, ali tek deca starija od osam godina razumeju da su IM nevoljne i da mogu ometati saznavne procese (Duke, 2006, prema: Sprung, 2008). Flavel i saradnici (Flavell et al., 1998) ističu da je upravo ovo saznanje korisno za decu iz najmanje dva razloga – prvo, ideja da su mentalni procesi nekada van kontrole omogućava deci da ublaže osećaj krivice koji imaju zbog neprijatnih misaonih sadržaja, a drugo, pomaže im da pronađu strategije kojima će se uspešno boriti protiv IM (npr. preusmeravanje pažnje na prijatne stimuluse). Prema nedavnom istraživanju, oko dve trećine dece stare osam do deset godina ima opsesivne IM koje su kod njih izazivale neprijatne emocije (García-Soriano et al., 2022).

Dečje razumevanje IM pokazalo se kao značajan prediktor saopštavanja o sopstvenim nametnutim mislima (posebno negativnim), čak i nakon kontrolisanja uzrasta, pola, etniciteta, socioekonomskog statusa i govorno-jezičkih sposobnosti (Sprung, 2008; Sprung & Harris, 2010).

Prethodna istraživanja (Sprung, 2008; Sprung & Harris, 2010) o dečjem razumevanju IM nisu komentarisala uticaj pola na ovu sposobnost, ali su rezultati studija u kojima je ispitivano prisustvo IM nakon negativnih iskustava ukazali na to da su devojčice (Greenetal., 1991) i žene (Birkeland et al., 2017) sklonije izveštavanju o zastupljenosti ovih mentalnih sadržaja.

Na osnovu svega navedenog, pretpostavljamo da dečje razumevanje IM može varirati u zavisnosti od emocija kojima su te misli praćene, kao i da pol i uzrast mogu biti u vezi s ovim procesima. Prethodna istraživanja utvrdila su da deca izložena traumatskom događaju (kao što je uragan), u poređenju s kontrolnom grupom, češće saopštavaju o sopstvenim negativnim mislima, s tim da je to saopštavanje povezano s njihovim razumevanjem IM (Sprung, 2008; Sprung & Harris, 2010). Nismo upoznati s istraživanjima u kojima je direktno proverena razlika u razumevanju tuđih IM praćenih emocijama različite valence.

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je da se kod dece PU utvrdi nivo i kvalitet razumevanja IM u odnosu na pol, uzrast, emociju koja im prethodi, pripadnost misli (da li je ona tuđa ili sopstvena) i njihovu podeljenost (odnosno sposobnost da se istovremeno misli o više pojava).

Metode

Uzorak

Uzorak je činilo 71 dete iz pet pripremljenih predškolskih grupa – 35 dečaka i 36 devojčica. Univarijantni Hi-kvadrat test je pokazao da su ispitanici bili izjednačeni po polu ($\chi^2 = 0.01$, $df = 1$, $p = .91$). Deca su bila stara od pet i po godina do sedam godina ($Mdn = 6.25$,

$IQR= 0.54$). Prema Men-Vitnijevom U testu ($U = 380.50, p = .004$) dečaci ($Mdn = 6.42, IQR= 0.33$) su u proseku bili stariji od devojčica ($Mdn = 6.04, IQR= 0.44$).

Instrumenti za prikupljanje podataka

Za procenu je korišćen Zadatak razumevanje nametnutih IM i osećanja koja su tim mislima izazvana (Duke, 2006, Harris & Duke, 2006, prema: Sprung, 2010). Ispitanicima su ispričane dve priče (jedna sa srećnim i druga sa tužnim događajem) u kojima su junaci njihovi vršnjaci istog pola. U priči sa srećnim događajem (a) junak je pobedio u trci biciklima i bio je srećan zbog toga. Sutradan dok se igrao slagalicama, junak se iznenada bez posebnog razloga setio trke. U priči sa tužnim događajem (b) junak se tokom trke biciklima sudario s drugim trkačem, obojica su pali, junak nije bio povređen, ali je bio uplašen, jer je drugi trkač polomio nogu i odvezen je u bolnicu. Nastavak je isti kao u srećnoj priči (tokom slaganja slagalice, junak se bez posebnog razloga setio trke). Priče su praćene ilustracijama sklopljenim u knjižicu. Korišćene ilustracije praćene tekstem koji izgovara ispitivač date su u Prilogu.

Nakon svake priče postavljena su ista četiri pitanja.

1. „*Kako se (ime junaka) oseća? Zašto?*“ U ovom istraživanju ispitanicima je prvo postavljeno otvoreno pitanje, ukoliko su odgovorili sa „ne znam“, upitani su da li se junak osećao dobro ili loše. Sledeći proceduru koju su primenjivali Šprung i Haris (Sprung, 2008; Sprung & Harris, 2010), odgovor je ocenjen kao tačan ukoliko uključuje podudaranje i povezivanje trenutnih osećanja s prethodnim događajem (pozitivna osećanja u srećnoj priči i negativna osećanja u tužnoj priči, praćena odgovarajućim objašnjenjem). Tačan odgovor nosio je 1, a netačan 0 poena. Mislimo da se ovakvim bodovanjem gubi veliki broj podataka, pa smo odgovore ocenili i kvalitativno razvrstavajući ih u različite kategorije. U zavisnosti od tipa predviđenog osećanja i njegovog objašnjenja, odgovori su razvrstani u jednu od četiri kategorije: a) pozitivno zbog prethodnog događaja, b) negativno zbog prethodnog događaja, v) pozitivno drugi razlog, g) negativno drugi razlog. U odnosu na to da li ispitanici povezuju osećanja junaka s njegovim mislima, odgovori su razvrstani u tri kategorije: situacioni (nema povezivanja), nespecifično povezivanje (bez pominjanja konkretnog događaja, npr. pominjanje trke, ali ne i njenog ishoda) ili specifično povezivanje (upućuje na razmišljanje o konkretnom prethodnom događaju, tj. o ishodu trke).
2. „*Da li je (ime junaka) namerno počeo da misli na trku?*“. Odgovor „ne“ podrazumevao je razumevanje da misli nisu uvek pod kontrolom volje i nosio je 1 poen, dok je odgovor „da“ nosio 0 poena.
3. „*Da li (ime junaka) želi i dalje da misli na trku? Da li želi da nastavi da misli na trku? Zašto?*“. Ovo pitanje nije ocenjeno kvantitativno, već samo kvalitativno, razvrstavanjem odgovora u kategorije.

4. „Da li (ime junaka) može u isto vreme da misli i na trku i na slagalicu?“ Odgovori su ocenjeni kvalitativno, razvrstavanjem u kategorije.

Nakon odgovara na sva pitanja u priči s tužnim događajem, postavljena su još dva pitanja koja se odnose na razumevanje sopstvenih misli: „Da li ti se nekada desilo da slučajno počneš da misliš na nešto, iako nisi hteo/la?“ (slično pitanju 2, odgovor „da“ nosio je 1 poen) i „Da li si nekada probao da misliš na dve stvari u isto vreme?“ (slično pitanju 4).

Sabiranjem poena iz prvog i drugog pitanja dobijen je skor IM za priču sa tužnim (0–2 poena) i srećnim događajem (0–2 poena). Ukupan skor za zadatak IM dobijen je sabiranjem skorova obe priče sa skorom za pitanje o sopstvenim IM (0–5 poena). Uspešnim u celom zadatku IM smatraju se samo ispitanici sa maksimalnim brojem poena.

Procedura istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u predškolskoj ustanovi „Nata Veljković“ u Kruševcu. Prvobitno su zaposleni u predškolskoj ustanovi upoznali cilj i proceduru istraživanja. Nakon toga su vaspitači prosledili roditeljima obrazac za pismenu saglasnost praćen informacijama o istraživanju, koje garantuju anonimnost prikupljenih podataka. Istraživanjem su obuhvaćena samo deca čiji su roditelji potpisali pomenutu saglasnost. Iz istraživanja je naknadno isključen jedan ispitanik zbog prisustva smetnji u razvoju.

Procena je podrazumevala individualno testiranje obavljeno u odvojenoj prostoriji u vrtiću koji dete pohađa. U prostorija je bilo tiho, ispitivač (prvi autor) i ispitanik sedeli su za stolom na kome se u jednom trenutku nalazila samo jedna slika koja odgovara tekstu priče. Zbog sličnosti srećne i tužne priče, između zadavanja ova dva zadatka napravljen je razmak koji je trajao između 15 i 40 minuta. Ukupno vreme za rešavanje celog zadatka kretalo se između pet i 10 minuta (ne računajući pauzu između priča). Ispitivač je doslovno beležio (zapisivao) dečje odgovore na papiru.

Razvrstavanje odgovora u kategorije (na prvo i treće pitanje u obe priče) nezavisno su obavili prvi i drugi autor. Tako je dobijena zadovoljavajuća intersubjektivna saglasnost, koja je iznosila između 83,3% i 92,5%. *Koenov Kapa koeficijent* kretao se od umerene (.58, $p < .001$) do skoro savršene saglasnosti (.86, $p < .001$), neslaganja u proceni razrešena su diskusijom prva dva autora.

Statistička obrada podataka

Za obradu podataka korišćene su sledeće statističke tehnike: procenat intersubjektivne saglasnosti, Koenov Kapa koeficijent, mere varijabilnosti, mere centralne tendencije, Kolmogorov-Smirnov test, Hi-kvadrat test, Fišerov egzakt test, Men-Vitnijev *U*-test, Vilkinsonov test ekvivalentnih parova, Pirsonova korelacija (bivarijantna i parcijalna), Spirmanova korelacija.

Rezultati

Nivo razumevanja IM

Uspeh celog uzorka u zadacima IM prikazan je u Tabeli 1. Kolmogorov-Smirnov test je pokazao da dobijeni ukupni skorovi značajno odstupaju od normalne raspodele (što je bilo i očekivano s obzirom na mali raspon poena), zbog čega su za statističku obradu podataka korišćene neparametrijske tehnike.

Tabela 1

Uspeh celog uzorka u razumevanju IM (ukupni skorovi)

	Deskriptivne mere					Normalnost raspodele			
	<i>n</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Mdn</i>	<i>IQR</i>	<i>K-S</i>	<i>p</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
IM (srećna priča)	70	1.30	0.67	1	1	0.27	< .001	-0.43	-0.73
IM (tužna priča)	70	1.50	0.63	2	1	0.36	< .001	-0.89	-0.21
IM ukupno	69	3.42	1.20	4	1	0.22	< .001	-0.56	-0.45

Prema Vilkoksonovom testu ranga, ispitanici su ostvarili bolji uspeh u priči koja ima tužan nego u onoj koja ima srećan događaj, razlika je bila statistički značajna, s tim da je uticaj bio mali ($Z=2$, $p = .046$, $r = .17$).

Dalje, posmatran je uspeh u razumevanju IM u odnosu na uzrast. Pošto su dečaci bili u proseku statistički značajno stariji od devojčica, uzrast je korišćen kao kontrolna varijabla pri ispitivanju polnih razlika. Rezultati parcijalne korelacije pokazali su da postignuće u zadacima razumevanja IM nije statistički značajno povezano sa polom ni pre ($r = .02$, $p = .863$) ni posle kontrolisanja uzrasta ($r_{\text{parc}} = .09$, $p = .449$). Zbog toga su u daljem tekstu prikazani rezultati u kojima je uticaj pola i uzrasta nezavisno ispitan.

Spirmanova korelaciona analiza pokazala je da je uzrast povezan s uspehom u priči sa srećnim događajem ($r_s = .31$, $p = .010$), dok povezanost s uspehom u ostalim zadacima nije bila statistički značajna (priča sa tužnim događajem: $r_s = -.09$, $p = .454$, ukupno postignuće na oba tipa priča: $r_s = .09$, $p = .483$).

U odnosu na pol nisu zabeležene razlike u razumevanju IM (Man-Vitnijev U test, $p > .05$, Tabela2).

Tabela 2

Uspeh dečaka i devojčica u razumevanju IM

	M				Ž				Man-Vitnijev test	
	AS	SD	Mdn	IQR	AS	SD	Mdn	IQR	U	r
Tuđe (srećan događaj)	1.34	0.68	1	1	1.26	0.66	1	1	566.00	.55
Tuđe (tužan događaj)	1.37	0.69	1	1	1.63	0.55	2	1	492.50	.11
Sopstvene	0.64	0.49	1	1	0.58	0.50	1	1	562.50	.65
Ukupno	3.39	1.27	4	1	3.44	1.16	4	1	585.50	.92

Uspeh u celom zadatku postiglo je manje od petine ispitanika (Tabela 3).

Tabela 3

Uspeh celog uzorka u razumevanju IM (uspešni/neuspešni)

		Uspešni		Neuspešni	
		n	%	n	%
Tuđe IM	Srećna priča	29	41.4	41	58.6
	Tužna priča	40	57.1	30	42.9
Sopstvene IM		42	60	27	39.1
Ceo zadatak		13	18.8	56	81.2

Uspeh u razumevanju IM sagledavan je i u odnosu na njihovu pripadnost. Većina dece je potvrdno odgovorila na pitanje „*Da li ti se nekada desilo da slučajno počneš da misliš na nešto, iako nisi hteo/la?*“, dok je 39,1% izjavilo da im se to nikada nije desilo. Pojedina deca su potvrdno odgovorila na ovo pitanje i to propratila komentarima, kao što su: „*ne mogu da prestanem da mislim na...*“, „*pokušala sam da zaboravim, ali nisam mogla*“, ukazujući na otpornost IM. Primeri sopstvenih IM koje su deca navodila pokazali su da neka deca mešaju IM sa maštanjem (npr. „*mislim da ja ne postojim*“, uz potpitanja dečak je objasnio da misli kako je nevidljiv) i snovima (npr. „*strašno sam sanjao*“). Razlike između razumevanja sopstvenih i tuđih IM nisu bile statistički značajne, ni kada su posmatrani odgovori iz priče sa srećnim ($\chi^2 = 0.01$, $df = 1$, $r_{\phi} = .01$, $p = .92$) ni kada su posmatrani odgovori iz priče sa tužnim događajem ($\chi^2 = 0.01$, $df = 1$, $r_{\phi} = .01$, $p = .91$).

Idući korak dalje, analiziran je uspeh ispitanika u razumevanju IM u odnosu na njihovu podeljenost, odnosno sposobnost da se istovremeno misli o više pojava. Približno polovina ispitanika (56,1%) izjavila je da nije pokušala da misli na dve stvari u isto vreme, dok je 43,9% ispitanika izjavilo da jeste. Univarijantni Hi-kvadrat test je pokazao da razlike u distribuciji odgovora na ovo pitanje nisu bile značajne ($\chi^2 = 0.86$, $df = 1$, $p = .35$). Deca su češće pripisivala podeljene misli sebi nego drugima (Tabela 4), povezanost između razumevanja sopstvenih i tuđih podeljenih misli bila je statistički značajna samo u tužnoj priči (Fišerov egzakt test $r = .013$), ne i u srećnoj (Fišerov egzakt test $r = .157$).

Tabela 4

Razumevanje sopstvenih i tuđih podeljenih misli

Da Ne		<i>Da li si nekada pokušao da misliš na dve stvari u isto vreme?</i>		Ukupno
	Srećna priča	Da 4	Ne 1	5
		Ne 21	31	52
		Ukupno 25	32	57
	Tužna priča	Da 5	Ne 0	5
		Ne 20	32	52
		Ukupno 25	32	57

Kvalitet razumevanja IM*Analiza odgovora dobijenih na pitanje „Kako se junak oseća i zašto?“*

Većina ispitanika (60,6%) smatrala je da će se junak srećne priče osećati dobro zbog prethodnog događaja (pobede u trci). Slično tome, 81,7% ispitanika smatralo je da će se junak tužne priče osećati loše zbog prethodnog događaja (povrede drugog učesnika). Ne očekivano, 11,3% ispitanika je pretpostavilo da će se junak srećne priče osećati loše (npr. zbog drugih učesnika koji nisu pobedili). U srećnoj priči, 28,2% ispitanika pretpostavilo je da će se junak osećati loše iz nekog drugog razloga. U tužnoj priči, drugi razlog pozitivnih osećanja navelo je 8,4% ispitanika, dok je drugi razlog negativnih osećanja navelo 9,9% ispitanika.

Tabela 5

Primeri odgovora na pitanje „Kako se junak oseća i zašto?“

Pozitivno, zbog prethodnog događaja	Negativno, zbog prethodnog događaja (tužna priča)	Pozitivno, drugi razlog	Negativno, drugi razlog
„Lepo, zato što je pobedio.“ „Srećno, jer je pobedio.“	„Ne dobro, zato što je njena drugarica pala.“ „Nije mu bilo lepo, zato što je njegov drug povredio nogu, brine se za druga, sad mu je žao, hteo je da se igra s njim, pošto mu je najbolji drug.“	„Dobro, zato što se trkao u trci.“ „Dobro, zato što je mislila da vozi biciklu.“	„Loše jer je htela da osvoji još medalja.“ „Grozno, jer je vrtela pedale unazad, išla u krug, lako prešla preko cilja.“

Pri objašnjavanju osećanja („Zašto se ... tako oseća?“), većina ispitanika povezala je osećanja junaka sa njegovim mislima i u srećnoj i u tužnoj priči (Tabela 6, Fišerov egzaktni test $r = .003$). Specifično povezivanje s mislima podrazumevalo je upućivanje na razmišljanje o konkretnoj prethodnoj trci, dok je povezivanje misli i osećanja bez pominjanja konkretnog ishoda trke označeno kao nespecifično (npr. „Zato što mu nedostaje trka / nije sad na trci“). Situacioni odgovori, bez povezivanja misli i osećanja (npr. „Zato što ne može da složi slagalicu“) bili su veoma retki. Većina ispitanika (68,5%) je u obe priče dala odgovor iz iste kategorije, 25,4% ispitanika je dalo napredniji odgovor u priči s tužnim nego u onoj sa srećnim događajem, dok je obrnut obrazac pokazalo samo 6,0% ispitanika. Vilkoksonov test ekvivalentnih parova ($Z = 2.99, p = .003, r = 0.26$) pokazao je da je da su ispitanici bili uspešniji u povezivanju misli i osećanja u priči s tužnim ($Mdn = 2, IQR = 0$) nego u priči sa srećnim događajem ($Mdn = 2, IQR = 1$).

Tabela 6
Povezivanje trenutnih osećanja s mislima

		Tužna priča			
		0 poena	1 poen	2 poena	Ukupno
Srećna priča	Nema povezivanje, tj. situacioni odgovori (0 poena)	2	0	5	7
	Povezivanje s mislima nespecifično (1 poen)	0	6	12	18
	Povezivanje s mislima specifično (2 poena)	0	4	38	42
	Ukupno	2	10	55	67

Analiza odgovora na pitanje „Da li je (ime junaka) namerno počeo da misli na trku?“

Većina ispitanika pokazala je razumevanje da misli nisu uvek pod kontrolom volje tako što je odgovorila da junak nije namerno počeo da misli na trku ($\chi^2 = 32.10, df = 1, r_{\phi} = .67, p < .001$). Ovaj odgovor dalo je 70,4% ispitanika u priči sa srećnim i 67,6% njih u priči sa tužnim događajem. Ispitanici su najčešće davali isti odgovor na ovo pitanje u obe priče. Primena Hi-kvadrat testa je pokazala da su dobijeni rezultati statistički značajni.

Jedna devojčica navela je da je junakinja slučajno počela da misli na trku jer je verovatno slagala slagalicu o trkama i biciklima, što ne stoji u priči (u priči je naglašeno da se „bez posebnog razloga setila trke“). Iako je njen odgovor formalno tačan i pokazuje razumevanje znakova prisećanja, potpuno razumevanje IM podrazumeva shvatanje da se one mogu pojaviti i bez posebnog razloga.

Analiza odgovora na pitanje „Da li želi da nastavi da misli na trku?“

Ispitanici su češće odgovarali da junak ne želi da nastavi da misli na prethodni tužni događaj, već na prethodni srećni događaj. Primena Hi-kvadrat testa je pokazala da je ova razlika statistički značajna ($\chi^2 = 6.24$, $df = 1$, $r_{\phi} = .30$, $p = .01$). Tip priče imao je srednji uticaj na odgovor na ovo pitanje.

Objašnjenje zašto junak ne želi da misli na trku zabeležili smo kod 15 ispitanika u priči sa srećnim i kod 24 ispitanika u priči sa tužnim događajem. Odgovori su razvrstani u tri kategorije (Tabela 7). Pojedina deca su spontanim komentarima ukazivala na povezivanje sa ličnim iskustvom (npr. „Kad se nešto ružno desi, ja ne želim da mislim na to.“). Jedan dečak naveo je da junak „ne želi da misli na trku jer je, ipak, pomalo tužan što je pobedio, zato što su njegovi drugari tužni jer nisu pobedili, onda im je on kupio novčiće od čokolade i oni su postali srećni“ (isti dečak navodi da je junak u tužnoj priči doneo drugu cveće u bolnicu). Zanimljivo je napomenuti da je jedna devojčica izjavila da junakinja priče sa srećnim događajem „Želi da misli na trku zato što je srećna“, što formalno predstavlja netačan odgovor, iako podrazumeva razumevanje veze između misli i osećanja.

Tabela 7

Odgovori na pitanje „Zašto ne želi da misli na trku?“

	Priča sa srećnim događajem		Priča sa tužnim događajem	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
To je prošlost	3	20,0	2	8,3
Loše se oseća	5	33,3	16	66,7
Želi da složi slagalicu	7	46,7	6	25,0
Ukupno	15	100,0	24	100,0

Analiza odgovora na pitanje „Da li (ime junaka) može u isto vreme da misli i na trku i na slagalicu?“

Skoro svi ispitanici su smatrali da junak ne može u isto vreme da misli i na trku i na slagalicu. Fišerov egzakt test je pokazao da su rezultati statistički značajni ($r = .003$, Tabela 8). Većini ovih ispitanika postavljeno je dodatno pitanje da li je to teško ili nemoguće.

Tabela 8

Odgovori na pitanje „Da li može u isto vreme da misli i na trku i na slagalicu?“

		Tužna priča		Ukupno
		Da	Ne	
Srećna priča	Da	3	3	6
	Ne	2	63	65
Ukupno		5	66	71

Dečji komentari o podeljenim mislima ukazali su na to neka deca smatraju da je teško misliti o dve stvari u isto vreme, a neka da je to nemoguće. Jedan ispitanik je kao objašnjenje zašto je to nemoguće naveo: „*Ne može, nema dva mozga.*“ Drugi dečak naveo je primer kako je mislio na dve stvari i objasnio da mu se „sve zavrtelo“. Dešavalo se da deca odgovore kako nisu pokušala da misle na dve stvari u isto vreme, a kasnije navedu primer i objašnjenje (npr. „nisam... pomešalo se, pa sam mislila na oba“).

Odgovori na postavljeno potpitanje nisu bili povezani sa razumevanjem sopstvenih misli ni u priči sa srećnim ($\chi^2 = 0.64, df = 1, r_{\phi} = .11, p = .424$) ni u onoj sa tužnim događajem ($\chi^2 = 0.23, df = 1, r_{\phi} = .07, p = .628$). Ispitanici koji su odgovorili da su pokušali da misle na dve stvari u isto vreme, kao i oni koji su izvestili da nisu, u sličnom procentu su navodili da je to teško ili nemoguće (Tabela 9).

Tabela 9

Razumevanje sopstvenih podeljenih misli i objašnjenja tuđih podeljenih misli

			<i>Da li si nekada pokušao da misliš na dve stvari u isto vreme?</i>		Ukupno
			Ne	Ne	
Da li ... može da misli na trku i na slagicu u isto vreme?	Srećna priča	Teško	6	11	17
		Nemoguće	16	18	34
	Tužna priča	Teško	7	12	19
		Nemoguće	14	18	32

Diskusija

Ovo istraživanje je sprovedeno s ciljem da se kod dece PU utvrdi nivo i kvalitet razumevanja IM u odnosu na pol, uzrast, emociju koja prethodi tim mislima, pripadnost misli i njihovu podeljenost.

Prema dobijenim rezultatima, devojčice i dečaci se nisu razlikovali u razumevanju sopstvenih ni tuđih IM (ni nakon srećnog, ni nakon tužnog događaja). U ukupnom skoru, takođe, nisu zabeležene polne razlike. Koliko nam je poznato, prethodna istraživanja (Flavell et al., 1998; Sprung, 2008; Sprung & Harris, 2010; Whitingetal., 2014) o dečjem razumevanju IM nisu komentarisala uticaj pola na ovu sposobnost. Istraživanja različitih aspekata teorije uma uglavnom pronalaze prednost devojčica u odnosu na dečake (Barnett & Thompson, 1985; Calero et al., 2013; Lonigro et al., 2014). S druge strane, postoji i veliki broj istraživanja koja ne pronalaze polne razlike u teoriji uma (Carlson et al., 2002; Golan et al., 2007; Lagattuta et al., 1997; Lagattuta & Wellman, 2001; Melinder et al., 2006; Rakoczy, 2010; Wellman & Liu, 2004; Widen & Russell, 2010). Pošto ima navoda da dečje prepoznavanje osećanja protagoniste varira u zavisnosti od pola protagoniste, kao i od polnih stereotipa kojima su sklona deca mlađeg uzrasta (Widen & Russell, 2002), kao i

zbog mogućeg uticaja opažene sličnosti na razumevanje tuđih mentalnih stanja, u ovom istraživanju su ispitanicima prikazane priče s protagonistima istog pola.

Uzrast je bio umereno pozitivno povezan s uspehom u predviđanju i objašnjenju pozitivnih osećanja izazvanih razmišljanjem o prethodnom srećnom događaju – starija deca bila su uspešnija od mlađe. Povezanost s ostalim stavkama zadatka, kao i ukupnim skorom, nije bila statistički značajna. S obzirom na zabeleženu varijabilnost u uspehu u svim stavkama zadatka, kao i procentu uspešnih ispitanika, izostanak efekta uzrasta ne može se objasniti „efektom poda ni plafona“, već je verovatno posledica toga što je uzorkom obuhvaćen mali raspon uzrasta (18 meseci). Stoga, pretpostavljamo da u periodu od pet godina i šest meseci do sedam godina deca napreduju u razumevanju nekih aspekata IM, ali ne ovladavaju ovim razumevanjem u potpunosti.

Manje od petine ispitanika bilo je uspešno u svim stavkama zadatka IM. Međutim, kada je posebno posmatran uspeh na pojedinačnim stavkama ovog zadatka, vidimo da se taj procenta kretao i preko 50%. Ukupan skor u tužnoj priči bio je u proseku viši od skora u srećnoj priči, ali je navedena razlika bila mala. Autori koji su primenjivali isti zadatak nisu komentarisali uticaj tipa priče na rezultate ispitanika (Sprung, 2008; Sprung & Harris, 2010). Mislimo da je na navedenu razliku u ovom istraživanju uticala i sama procedura ocenjivanja (koja ne dozvoljava odvojeno bodovanje različitih tipova priče). Prema proceduri Šprunga i Harisa, odgovor na pitanje „*Kako se junak oseća i zašto?*“ ocenjen je kao tačan samo ako su ispitanici predvideli pozitivna osećanja u srećnoj priči i negativna osećanja u tužnoj priči i objasnili ih na osnovu razmišljanja o prethodnom događaju (Sprung, 2008; Sprung & Harris, 2010). U našem istraživanju, većina ispitanika pretpostavila je da će osećanja junaka biti saglasna s prethodnim događajem. Ne očekivano, određeni broj ispitanika je pretpostavio da će se junaci loše osećati tokom razmišljanja o trci u kojoj su pobedili, zbog drugih učesnika koji nisu pobedili. Iako su, prema opisanoj proceduri, ovi ispitanici ocenjeni kao neuspešni, smatramo da su njihovi odgovori napredni, jer uključuju razumevanje teorije uma drugog reda i pripisivanje empatijskih osećanja. Zbog toga smatramo da se opisanom procedurom ocenjivanja gubi veliki broj podataka i predlažemo kvalitativnu analizu ovih odgovora, kroz razvrstavanje na različite kategorije.

Razlika između tužne i srećne priče uočena je i u odnosu na to da li ispitanici povezuju osećanja junaka s njegovim mislima. Iako je većina ispitanika u obe priče dala odgovor iz iste kategorije, ispitanici s različitim odgovorima češće su davali napredniji odgovor u tužnoj nego u srećnoj priči. Tip priče je imao značajan uticaj i na odgovor na treće pitanje ovog zadatka – ispitanici su češće odgovarali da junak ne želi da nastavi da misli na prethodni tužni nego na prethodni srećni događaj. Šprung i Haris (Sprung & Harris, 2010) su odgovor na ovo pitanje ocenili kao tačan ako su ispitanici naveli da junak ne želi da misli na trku i pružili odgovarajuće objašnjenje, ne precizirajući šta je odgovarajuće objašnjenje. Najveći broj ispitanika naveo je da junak tužne priče ne želi da misli na trku jer se loše oseća, dok junak srećne priče ne želi da misli na trku jer želi da složi slagalicu. Prema našem mišljenju, svi ovi odgovori se mogu smatrati tačnim, mada je u kontekstu ovog zadatka, odgovor „*želi da složi slagalicu*“ najpodesniji i jednako je prikladan i za tužnu i za srećnu priču (za razliku od odgovora „*loše se oseća*“).

Naši rezultati su u skladu s nalazima drugih autora, prema kojima su deca češće povezivala trenutna osećanja s prethodnim negativnim nego s prethodnim pozitivnim iskustvom i češće su junacima pripisivala razmišljanje o negativnim nego o pozitivnim iskustvima (Lagattuta & Wellman, 2001). Deca razumeju da negativne misli mogu izazvati negativna osećanja u srećnim događajima (tzv. „*anticoping strategies*“) pre nego što razumeju da pozitivne misli mogu doprineti da se osoba oseća bolje u negativnim događajima („*coping strategies*“) (Bamford & Lagattuta, 2012). Pomenute veštine su odraz metakognicije i imaju značajnu ulogu u razvoju strategija za savladavanje stresa. Petogodišnjaci i šestogodišnjaci razumeju da negativna osećanja mogu otežati razmišljanje i rešavanje problema, ali tek sedmogodišnjaci veruju da pozitivna osećanja mogu da poboljšaju razmišljanje. Povezanost kognicije s negativnim osećanjima jasnija je od povezanosti s pozitivnim osećanjima (čak i kod odraslih), možda zbog toga što pozitivna osećanja mogu poboljšati kognitivno postignuće, ali ga mogu i smanjiti, delujući kao distraktor (Amsterlaw et al., 2009).

Analiza spontanog govora (snimljenog u prirodnim uslovima u interakciji dece i roditelja) utvrdila je razliku u načinu na koji deca i roditelji razgovaraju o pozitivnim i negativnim emocijama. I deca i roditelji češće su govorili o uzrocima negativnih nego o uzrocima pozitivnih emocija. Pomenuti obrazac (razlika u razgovoru o pozitivnim i negativnim emocijama) uočen je već u toku treće godine i održao se do šeste godine (Lagattuta & Wellman, 2002). Razliku u razumevanju i označavanju pozitivnih i negativnih emocija različiti autori tumače izraženijom potrebom za regulacijom negativnih emocija (Denham, 1998, Fox, 1994; Kopp, 1989, prema: Lagattuta & Wellman, 2002).

Prema našim rezultatima, deca su bila uspešnija u predviđaju osećanja izazvanih IM nego u njihovom objašnjenju. Slično tome, Amsterlou i saradnici (Amsterlaw et al., 2009) navode da su deca bila uspešnija u predviđanju nego u objašnjenju uticaja osećanja i fizioloških stanja na kogniciju. Neka od neadekvatnih objašnjenja sastojala su se u dodavanju elemenata priči. Ovaj tip greške (koji je češći kod mlađe dece) zabeležen je i kod nekih ispitanika u našem istraživanju.

Većina dece je potvrdila da im se desilo da slučajno počnu da misle na nešto iako nisu htela. Primeri sopstvenih IM koje su deca navodila pokazali su da neka deca mešaju IM sa maštanjem i snovima. Fosa i saradnici (Fossa et al., 2019) ističu sličnost i povezanost snova, kreativnog razmišljanja i lutanja uma (uključujući IM) označavajući ih kao spontano razmišljanje. Vuli i Berger (Woolley & Boerger, 2002) ukazuju na to da je kod dece mlađeg uzrasta uobičajeno prisustvo konfuzije u razumevanju mentalnih stanja i snova, kao i da deca mlađeg uzrasta precenjuju svoju sposobnost u kontrolisanju snova. Moguće je da deca razumeju da su snovi nevoljni pre nego što razumeju da i misli mogu biti nevoljne, što je potrebno dalje ispitati. Vuli i Berger (Woolley & Boerger, 2002) utvrdili su da deca stara od tri do pet godina smatraju da je moguće kontrolisati snove i maštanje, tek starija deca razumeju da su snovi nevoljni, s tim da ovo razumevanje varira u zavisnosti od emocionalnog sadržaja snova.

Približno polovina ispitanika izjavila je da nije pokušala da misli na dve stvari u isto vreme. Dečji komentari o podeljenim mislima ukazali su na to neka deca smatraju da je teško misliti o dve stvari u isto vreme, a neka da je to nemoguće. Prema prethodnim

istraživanjima, šestogodišnjaci i osmogodišnjaci su, u poređenju s četvorogodišnjacima, češće navodili da osoba ne može s punom pažnjom da misli na dve stvari u isto vreme (Flavel et al., 1995a, 1995b, Pilow, 1989, prema: Amsterlaw et al., 2009).

Primitili smo da su ispitanici češće pripisivali IM drugima nego sebi, navedena razlika, međutim, nije bila statistički značajna. Dobijena značajna razlika bila bi u suprotnosti s pretpostavkama teorije simulacije (Gallese, 2007, Gordon, 1992, 1996, Harris, 1992, prema: Blijd-Hoogewys et al., 2008), kao i rezultatima istraživanja dece PU (Gonzales, 2015, Louca-Papaleontiou et al., 2012, prema: Papaleontiou-Louca, 2019). Moguće je da deca postojanje misli koje nisu pod kontrolom volje smatraju nepoželjnim i pokazateljem ličnog neuspeha, zbog čega ih lakše pripisuju drugima nego sebi. Naši rezultati, ipak, nisu dovoljni da potkrepe ovu pretpostavku, koju je potrebno dalje ispitati. Neka deca su spontano tuđa iskustva povezala s ličnim iskustvom i komentarisala šta su (ili šta bi) oni sami uradili u sličnoj situaciji. Navedeni primeri podržavaju pretpostavke teorije simulacije o tome da sopstveni um i lično iskustvo služe kao model za razumevanje tuđih mentalnih stanja.

Zaključak

Razumevanje da misli mogu biti nevoljne, kao i da mogu izazvati različite emocije i ometati saznavne procese veoma je važno za razvoj emocionalne i kognitivne kontrole. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da deca PU postepeno ovladavaju nekim aspektima tog razumevanja i ukazuju na značaj njegove kvantitativne i kvalitativne analize. Procena razumevanja IM posebno je značajna kada postoje podaci o sklonosti distrakciji, emocionalnim problemima i izloženosti traumatskim događajima. Ako sadržaj i učestalost IM izrazito ometaju funkcionisanje deteta, potrebno je potražiti dodatnu stručnu pomoć.

Značaj ovog istraživanja je višestruk. Prema dostupnoj literaturi, ovo je prvo istraživanje u kome je zadatak razumevanje nametnutih IM i osećanja koja su tim mislima izazvana (Duke, 2006, Harris & Duke, 2006, prema: Sprung, 2010) korišćen na predškolskom uzrastu i generalno na srpskom govornom području. Prednost istraživanja je i kvalitativna analiza dečjih odgovora, koja, pored toga što doprinosi razumevanju razvoja ispitivane sposobnosti i ukazuje na hipoteze za buduća istraživanja, ima i praktične implikacije.

Dodatno, informacija o tome da skoro sva deca i odrasli tipične populacije imaju IM (Belloch et al., 2004), ali da se ove misli pojavljuju i u kliničkim populacijama u drugačijem intenzitetu (Bouvard et al., 2017), ukazuje na to da je na dečjem uzrastu značajno pratiti različite parametre IM i rano prepoznavati rizike, ukoliko se pojave. Imajući u vidu da najnovija saznanja pokazuju da se IM dovode u vezu s osećajem anksioznosti i nelagode, a da, s druge strane, emocionalna stabilnost i blagostanje, kao i saosećanje mogu predstavljati reduktivne mehanizme IM (Omorieg & Carson, 2023), ovo istraživanje može pomoći vaspitačima i roditeljima da prepoznaju IM kod dece, a da potom kroz razgovor i tematske aktivnosti zasnovane na različitim aspektima afektivnosti pospešuju njihovo razumevanje istih.

Prva preporuka je da se, počevši od predškolskog uzrasta, deca podstiču da prepoznaju svoje misli, uz objašnjenje da su misli kao slike i/ili reči unutar glave koje drugi ne vide. Crtanje misli u oblačićima i razgovor u grupi o njima pomoći će da deca uvide da

različite osobe mogu imati različite misli. Deci je potrebno objasniti da, kao i ponašanje, i misli mogu biti namerne i slučajne, tj. da se svakome ponekad dešava da slučajno počne da misli na nešto iako nije hteo, i da je to u redu. Kada deca uvide da slučajne misli mogu ometati saznavne procese i izazvati neprijatna osećanja, može se desiti da se zbog njih postide i da ih negiraju, pa je na odraslima da podstaknu otvoren razgovor na tu temu.

Svest o tome da su neke misli nevoljne može pomoći deci da prepoznaju kada su im misli odlutale i motivisati ih da pokušaju voljno da preusmere pažnju na zadatak aktivnost (Massonnié et al., 2022). Deca uzrasta 8–10 godina za prekidanje IM koriste bihevioralne (npr. rade nešto drugo, kažu nekome, izbegavaju okidače) i kognitivne strategije (npr. potiskivanje ili zamenu misli, distrakciju), navodeći da su ove strategije delimično uspešne (García-Soriano et al., 2023), pošto pokušaji da se prekinu IM mogu dovesti do suprotnog rezultata, tj. njihovog pojačavanja (Rohrbaugh & Shoham, 2001). Strategije za kontrolu nevoljnih misli mogu se razvijati spontano, ali i putem eksplicitnog podučavanja (Scheibe et al., 2015, Troy et al., 2013, prema: Zedelius et al., 2021).

Odrasle osobe koje veruju da je moguće kontrolisati lutanje uma češće i efikasnije koriste strategije za kontrolu lutanja uma, manje osećaju brigu i krivicu zbog lutanja uma, tokom čitanja izveštavaju o manjem broju lutanja uma i pokazuju bolje razumevanje pročitano. Nakon niza eksperimenata, autori ističu da intervencije usmerene na smanjenje lutanja misli treba da uzmu u obzir i uverenja polaznika o mogućnosti njihove kontrole (Zedelius et al., 2021).

Narednim istraživanjima bi trebalo obuhvatiti veći broj ispitanika, širi raspon uzrasta, kao i veći broj zadataka za procenu razumevanja IM, kako bi se dobijeni podaci mogli generalizovati na svu decu PU. Buduća istraživanja bi mogla da kontrolišu uticaj pola protagoniste. Dodatno, podsećamo da su svi ispitanici u našem istraživanju rešavali različite stavke zadataka (srećna/tužna priča, tuđe/sopstvene IM) istim redosledom, što je možda uticalo na rezultate i predstavlja ograničenje ovog istraživanja. Preporučujemo da buduća istraživanja obuhvate različit redosled stavki zadatka i kontrolišu ga kontrabalansiranjem.

Literatura

- Amsterlaw, J., Lagattuta, K. H., & Meltzoff, A. N. (2009). Young children's reasoning about the effects of emotional and physiological states on academic performance. *Child Development, 80*(1), 115–133. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01249>
- Bamford, C., & Lagattuta, K. H. (2012). Looking on the bright side: Children's knowledge about the benefits of positive versus negative thinking. *Child Development, 83*(2), 667–682
- Barnett, M. A., & Thompson, S. (1985). The role of perspective taking and empathy in children's Machiavellianism, prosocial behavior, and motive for helping. *The Journal of Genetic Psychology, 146*(3), 295–305. <https://doi.org/10.1080/00221325.1985.9914459>
- Beadel, J. R., Green, J. S., Hosseinbor, S., & Teachman, B. A. (2013). Influence of age, thought content, and anxiety on suppression of intrusive thoughts. *Journal of Anxiety Disorders, 27*(6), 598–607. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2012.12.002>

- Belloch, A., Morillo, C., Lucero, M., Cabedo, E., & Carrió, C. (2004). Intrusive thoughts in non-clinical subjects: The role of frequency and unpleasantness on appraisal ratings and control strategies. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 11(2), 100-110. <https://doi.org/10.1002/cpp.397>
- Birkeland, M. S., Blix, I., Solberg, Ø., & Heir, T. (2017). Gender differences in posttraumatic stress symptoms after a terrorist attack: A network approach. *Frontiers in Psychology*, 8, 2091. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02091>
- Blijd-Hoogewys, E. M. A., Van Geert, P. L. C., Serra, M., & Minderaa, R. B. (2008). Measuring theory of mind in children. Psychometric properties of the ToM storybooks. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(10), 1907-1930. <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0585-3>
- Bouvard, M., Fournet, N., Denis, A., Sixdenier, A., & Clark, D. (2017). Intrusive thoughts in patients with obsessive compulsive disorder and non-clinical participants: a comparison using the International Intrusive Thought Interview Schedule. *Cognitive Behaviour Therapy*, 46(4), 287-299. <https://doi.org/10.1080/16506073.2016.1262894>
- Brooks, M., Graham-Kevan, N., Robinson, S., & Lowe, M. (2019). Trauma characteristics and posttraumatic growth: The mediating role of avoidance coping, intrusive thoughts, and social support. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 11(2), 232. <https://doi.org/10.1037/tra0000372>
- Calero, C. I., Alejo Salles, M. S., & Sigman, M. (2013). Age and gender dependent development of Theory of Mind in 6-to 8-years old children. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7, 1-7. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00281>
- Carlson, S. M., Moses, L. J., & Breton, C. (2002). How specific is the relation between executive function and theory of mind? Contributions of inhibitory control and working memory. *Infant and Child Development*, 11(2), 73-92. <https://doi.org/10.1002/icd.298>
- Clark, D. A., & Purdon, C. L. (1995). The assessment of unwanted intrusive thoughts: A review and critique of the literature. *Behaviour Research and Therapy*, 33(8), 967-976. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(95\)00030-2](https://doi.org/10.1016/0005-7967(95)00030-2)
- Flavell, J. H., & Flavell, E. R. (2004). Development of children's intuitions about thought-action relations. *Journal of Cognition and Development*, 5(4), 451-460. https://doi.org/10.1207/s15327647jcd0504_3
- Flavell, J. H., Green, F. L., & Flavell, E. R. (1998). The mind has a mind of its own: Developing knowledge about mental uncontrollability. *Cognitive Development*, 13(1), 127-138. [https://doi.org/10.1016/S0885-2014\(98\)90024-7](https://doi.org/10.1016/S0885-2014(98)90024-7)
- Flavell, J. H., Green, F. L., & Flavell, E. R. (2000). Development of children's awareness of their own thoughts. *Journal of Cognition and Development*, 1(1), 97-112. <https://doi.org/10.1207/S15327647JCD0101N10>
- Fossa, P., Gonzalez, N., & Cordero Di Montezemolo, F. (2019). From inner speech to mind-wandering: Developing a comprehensive model of inner mental activity trajectories. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 53(2), 298-322. <https://doi.org/10.1007/s12124-018-9462-6>
- García-Soriano, G., Carrasco, Á., & Emerson, L. M. (2022). Obsessional intrusive thoughts in children: An interview based study. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 00, 1-14. <https://doi.org/10.1111/papt.12437>
- Green, B. L., Korol, M., Grace, M. C., Vary, M. G., Leonard, A. C., Gleser, G. C., & Smitson-Cohen, S. (1991). Children and disaster: Age, gender, and parental effects on PTSD symptoms. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 30(6), 945-951. <https://doi.org/10.1097/00004583-199111000-00012>
- Golan, O., Baron-Cohen, S., Hill, J. J., & Rutherford, M. D. (2007). The 'reading the mind in the voice' test-revised: A study of complex emotion recognition in adults with and without autism spectrum

- conditions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(6), 1096-1106. <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0252-5>
- Ladouceur, R., Freeston, M. H., Rhéaume, J., Dugas, M. J., Gagnon, F., Thibodeau, N., & Fournier, S. (2000). Strategies used with intrusive thoughts: A comparison of OCD patients with anxious and community controls. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(2), 179-187. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.109.2.179>
- Lagattuta, K. H., Wellman, H. M., & Flavell, J. H. (1997). Preschoolers' understanding of the link between thinking and feeling: Cognitive cuing and emotional change. *Child Development*, 68(6), 1081-1104. <https://doi.org/10.2307/1132293>
- Lagattuta, K. H., & Wellman, H. M. (2001). Thinking about the past: Early knowledge about links between prior experience, thinking, and emotion. *Child Development*, 72(1), 82-102. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-8624.00267>
- Lagattuta, K. H., & Wellman, H. M. (2002). Differences in early parent-child conversations about negative versus positive emotions: Implications for the development of psychological understanding. *Developmental Psychology*, 38(4), 564-580. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.4.564>
- Lonigro, A., Laghi, F., Baiocco, R., & Baumgartner, E. (2014). Mind reading skills and empathy: Evidence for nice and nasty ToM behaviours in school-aged children. *Journal of Child and Family Studies*, 23(3), 581-590. <https://doi.org/10.1007/s10826-01397225>
- Massonnie, J., Frassetto, P., Mareschal, D., & Kirkham, N. Z. (2022). Learning in noisy classrooms: children's reports of annoyance and distraction from noise are associated with individual differences in mind-wandering and switching skills. *Environment and Behavior*, 54(1), 58-88. <https://doi.org/10.1177/0013916520950277>
- Melinder, A., Endestad, T. O. R., & Magnussen, S. (2006). Relations between episodic memory, suggestibility, theory of mind, and cognitive inhibition in the preschool child. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(6), 485-495. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2006.00542.x>
- Omeregic, J., & Carson, J. (2023). Reductive mechanisms for unwanted intrusive thoughts: exploring affectivity in clinical and non-clinical samples. *Mental Health and Social Inclusion*, 27(1), 51-65. <https://doi.org/10.1108/MHSI-06-2022-0040>
- Papaleontiou-Louca, E. (2019). Do children know what they know? Metacognitive awareness in preschool children. *New ideas in Psychology*, 54(3), 56-62. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2019.01.005>
- Rakoczy, H. (2010). Executive function and the development of belief-desire psychology. *Developmental Science*, 13(4), 648-661. <https://doi.org/10.1111/j.14677687.2009.00922.x>
- Rohrbaugh, M. J., & Shoham, V. (2001). Brief therapy based on interrupting ironic processes: The Palo Alto Model. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 8(1), 66. <https://doi.org/10.1093/clipsy.8.1.66>
- Rowa, K., & Purdon, C. (2003). Why are certain intrusive thoughts more upsetting than others? *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 31(1), 1-11. <https://doi.org/10.1017/S1352465803001024>
- Selby, E. A., Anestis, M. D., & Joiner, T. E. (2008). Understanding the relationship between emotional and behavioral dysregulation: Emotional cascades. *Behaviour Research and Therapy*, 46(5), 593-611. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2008.02.002>
- Seli, P., Risko, E. F., Purdon, C., & Smilek, D. (2017). Intrusive thoughts: Linking spontaneous mind wandering and OCD symptomatology. *Psychological research*, 81(2), 392-398. <https://doi.org/10.1007/s00426-016-0756-3>

- Sprung, M. (2008). Unwanted intrusive thoughts and cognitive functioning in kindergarten and young elementary school-age children following Hurricane Katrina. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 37*(3), 575-587. <https://doi.org/10.1080/15374410802148236>
- Sprung, M. (2010). Clinically relevant measures of children's theory of mind and knowledge about thinking: Non-standard and advanced measures. *Child and Adolescent Mental Health, 15*(4), 204-216. <https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2010.00568.x>
- Sprung, M., & Harris, P. L. (2010). Intrusive thoughts and young children's knowledge about thinking following a natural disaster. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*(10), 1115-1124. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02273.x>
- Trabasso, T., Stein, N. L., & Johnson, L. R. (1981). Children's knowledge of events: A causal analysis of story structure. *Psychology of Learning and Motivation, 15*, 237-282. [https://doi.org/10.1016/S00797421\(08\)60177-2](https://doi.org/10.1016/S00797421(08)60177-2)
- Wellman, H. M., & Liu, D. (2004). Scaling of theory-of-mind tasks. *Child Development, 75*(2), 523-541. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00691.x>
- Widen, S. C., & Russell, J. A. (2002). Gender and preschoolers' perception of emotion. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-), 48*(3), 248-262. <https://doi.org/10.1353/mpq.2002.0013>
- Widen, S. C., & Russell, J. A. (2010). Children's scripts for social emotions: Causes and consequences are more central than are facial expressions. *British Journal of Developmental Psychology, 28*(3), 565-581. <https://doi.org/10.1348/026151009X457550d>
- Whiting, S. E., May, A. C., Rudy, B. M., Davis, T. E. (2014). Strategies for the control of unwanted thoughts in adolescents: The Adolescent Thought Control Questionnaire (TCQ-A). *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 36*(2). <https://doi.org/10.1007/s10862-013-9369-y>
- Woolley, J. D., & Boerger, E. A. (2002). Development of beliefs about the origins and controllability of dreams. *Developmental Psychology, 38*(1), 24-41. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.1.24>
- Zedelius, C. M., Protzko, J., & Schooler, J. W. (2021). Lay Theories of the wandering mind: Control-related beliefs predict mind wandering rates in-and outside the Lab. *Personality and Social Psychology Bulletin, 47*(6), 921-938. <https://doi.org/10.1177/0146167220949408>

Primljeno: 05.03.2023.

Korigovana verzija primljena: 20.07.2023.

Prihvaćeno za štampu: 9.12.2023.

Marina Janković-Nikolić

Srednja zanatska škola, Beograd, Srbija
<https://orcid.org/0009-0007-9519-8142>

Mirjana Đorđević

Odeljenje za oligofrenologiju, Fakultet za specijalnu edukaciju
i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, Beograd, Srbija
<https://orcid.org/0000-0002-6150-3408>

Nenad Glumbić

Odeljenje za oligofrenologiju, Fakultet za specijalnu edukaciju
<https://orcid.org/0000-0002-2966-9280>

Prilog 1

Srećna priča

Ovo je Aca (ispitivač pokazuje na dečaka u sredini). Aca mnogo voli da vozi bicikl i dugo se pripremao za trku biciklima. Konačno, trka je počela, Aca se trudio i okretao je pedale što je brže mogao.

Tužna priča

Ovo je Pera (ispitivač pokazuje na dečaka u sredini). Pera mnogo voli da vozi bicikl i dugo se pripremao za trku biciklima. Konačno, trka je počela, Pera se trudio i okretao je pedale što je brže mogao.

Toliko dobro je vozio, da je prvi prešao preko cilja. Pobjedio je, osvojio medalju i zbog toga je bio mnogo srećan.

Nažalost, na jednoj nezgodnoj krivini, drug je naleteo na njega biciklom, oni su se sudarili i pali su na zemlju. Pera nije bio povređen, ali je njegov drug polomio nogu i morao je da ide u bolnicu. Zbog toga se Pera mnogo uplašio.

Sledećeg dana, Aca se kod kuće igrao slagalicama i mislio je na te slagalice.

Sledećeg dana, Pera se kod kuće igrao slagalicama i mislio je na te slagalice.

Odjednom, bez posebnog razloga, Aca se iznenada setio trke.

Odjednom, bez posebnog razloga, Pera se iznenada setio trke.

The Level and Quality of Understanding of Intrusive Thoughts in Preschool Children

Marina Janković-Nikolić

Trade high school, Belgrade, Serbia

Mirjana Đorđević

Department for Oligophrenology, Faculty of Special Education and Rehabilitation,
University of Belgrade, Belgrade, Serbia

Nenad Glumbić

Department for Oligophrenology, Faculty of Special Education and Rehabilitation,
University of Belgrade, Belgrade, Serbia

Abstract

Awareness that thoughts cannot always be controlled develops gradually. The aim of this research was to determine the level and quality of preschoolers' understanding of intrusive thoughts, relative to their gender, age, emotion preceding those thoughts, thoughts belonging (one-

self or another), and their dividedness (capability to simultaneously think about more things). The sample included 71 children. The assessment was based on the Task of understanding intrusive thoughts and emotions they cause, which consisted of two stories – with a happy and a sad event. Regarding the level of understanding of intrusive thoughts, the results show that participants were more successful with the story with the sad event, than with the story with the happy event. Age was correlated with success only in the story with the happy event. There were no differences in understanding of intrusive thoughts relative to gender and thoughts belonging. Most of the participants showed an understanding that thoughts could not always be controlled willingly. Participants more often responded that the character did not want to proceed thinking about the sad, rather than the happy event. Almost all participants considered that the character could not think about two things simultaneously. The results show a great variety in children's understanding of others' feelings, their causes, and consequences. Regarding the role that the understanding of intrusive thoughts has in cognitive and emotional regulation, the results of this research point to the importance of quantitative and qualitative analysis of the understanding of intrusive thoughts at the preschool age.

Keywords: *children, intrusive thoughts, theory of mind, mind-wandering, preschool.*